

FORSVARLIG OPPLÆRING I, PÅ OG VED VANN I GRUNNSKOLEOPPLÆRINGEN

NLS – 1 – 2015

1. INNLEDNING

Det stilles klare krav til sikkerhet i skolen, både til skoleeier, til skoleleder og til lærerne. Man skal ha klare rutiner for hvordan forbygge ulykker. Ved opplæring og aktiviteter i, på og ved vann så skjerpes kravene ytterligere.

Dette dokumentet tar for seg de mest sentrale lover og forskrifter relatert til sikkerheten, hva man bør gjøre for å følge disse og sikre at opplæringen er forsvarlig.

Formålet er å gi skoleeiere, skoleledere og lærerne veiledning i hva som ligger i forsvarlighetskravet som er forankret i en rekke forskjellige lover og forskrifter.

2. AKTUELLE LOVER OG FORSKRIFTER

Produktkontrollloven omhandler sikkerheten til elevene. Arbeidsmiljøloven dekker lærerne. Opplæringslova, forskrift til opplæringslova og læreplanen beskriver rammene for skolens virksomhet. Sikkerheten knyttet til denne virksomheten er forankret i internkontrollforskriften.

I denne sammenheng er det innholdet i læreplanen knyttet til opplæring i, på og ved vann som er premissgiver. Internkontrollen legger føringer for hvordan gjennomføre dette på en forsvarlig måte. I forskrift til opplæringslova finnes § 12-1, som relatert til svømme- og livredningsopplæring samt annen aktivitet og opplæring i, på og ved vann kommer med noen tillegg.

[Produktkontrollloven](#)

[Arbeidsmiljøloven](#)

3. LÆREPLANVERKET FOR KUNNSKAPSLØFTET 06 OG OPPLÆRING I, PÅ OG VED VANN

Utdrag fra formål med faget

- Rørslekultur i form av leik, idrett, dans, svømming og friluftsliv er en del av den fellesdanninga og identitetsskapinga i samfunnet.
- Elevene skal utvikle kompetanse gjennom et brett utvalg av leik og aktivitetsformer, utvikle allsidighet og lære å praktisere og verdsette trygg ferdsel og opphold i naturen.
- Sentralt i faget står rørsleleik, allsidig idrett, fair play, dans, svømmedyktighet og friluftsliv.

Læreplanen beskriver 3 "løp". Det ene løpet begynner med grunnleggende selvberging og svømmedyktighet (4. trinn) og går videre med å etablere et overskudd i selvbergingsevne (7. trinn). Den andre løpet i, på og ved vann, knytter det første løpet konkret til utemiljøet. Innen utgangen av 4. trinn skal man kunne gjøre rede for farene i vannmiljøet og ha lært hvordan man skal ferdes trygt. På 7. trinn skal man også se hvordan disse varierer med varierende vær forhold og kunne gjøre risikovurderinger rundt hvordan været påvirker forholdene. På 10 trinn knyttes disse konkret sammen i livredning.

Drukninger med dødelig utfall (> 99 %) skjer ute, dermed er livredning noe man gjør og må lære ute. Videre er livredning er også noe som gjøres i, på og ved vann. De fleste drukninger skjer "fra land" (> 50 %) og mindre enn tre meter fra redning. Redningene her vil skje med forlenget arm fra land. Mange (ca. 1/3) drukner også fra båt. Redningene her skjer enten gjennom forlenget arm fra en annen båt eller som kameratredning i kano og kajakk. Den siste gruppen, i vann, omfatter slikt som bading, svømmeopplæring, dykking osv. (ca. 1/10).

Redningene her skjer i hovedsak gjennom at man i vann benytter en forlenget arm med et egnet flyte – redningsmiddel (rekk ut) eller at man gjennom sikring kan benytte et brett eller en båt.

Å svømme ut, ut over det som er beskrevet avsnittet over samt redning med direkte kontakt, er direkte uforsvarlig og dermed i strid med produktkontrollen (elevenes sikkerhet) arbeidsmiljøloven (lærernes sikkerhet). Om en person er ferd med å drukne fordi vedkommende for eksempel ikke kontrollerer kuldesjokket, ikke klarer å svømme mot strømmen eller ikke klarer å komme seg opp på brygga eller i båten igjen, gir det lite mening å sette seg selv i samme situasjon.

Det tredje løpet er førstehjelp. Førstehjelp er sammen med selvberging og redning i vann en del av livredningen. Det fremkommer ikke i læreplanen for hva elevene skal lære i førstehjelp innen utgangen av fjerde trinn, men her vil emner som for eksempel å kjenne igjen symptomer på lettnekjøling og hvordan få igjen varmen være integrert i opplæringen.

Innen utgangen av 7 trinn skal elevene lære enkel førstehjelp og livreddende førstehjelp inne utgangen av 10 trinn.

[Læreplanen i kroppsøving](#)

[Læreplanen i naturfag](#)

4. INTERNKONTROLLFORSKRIFTEN

I forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. § 4 Ansvar. Internkontroll, påleggeseiere av skoler eller barnehager å påse at det er etablert et internkontrollsystem.

Hovedhensikten med internkontroll er å forhindre alvorlige uhell og ulykker men også å sikre skoleeier, rektorer og lærere mot et eventuelt rettslig etterspill.

Internkontroll er systematiske tiltak som skal sikre at virksomhetens aktiviteter planlegges, organiseres, utføres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen.

Den som er ansvarlig for virksomheten skal sørge for at det innføres og utøves internkontroll i virksomheten og at dette gjøres i samarbeid med arbeidstakerne og deres representanter. Lærere og andre voksne tilsynspersoner skal medvirke ved innføring og utøvelse av internkontroll.

Den skal tilpasses de aktiviteter, risikoforhold og størrelse i det omfang som er nødvendig for å etterleve krav i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen.

Omsatt i praksis så betyr dette at leder for virksomheten:

- gjør spesielt de sentrale punktene i gjeldene lover og forskrifter tilgjengelig for lærerne
- med referanse til læreplanen, lage en formell beskrivelse av hvilke kvalifikasjoner dette krever av lærerne, faglig og sikkerhetsmessig og etablerer rutiner for både utdanning og vedlikehold av disse kunnskapene
- sørger for at lærerne får tid sammen til planlegge og gjøre sine deler av internkontrollen

I forkant av at man begynner på opplæringen så må følgende dokumenteres, dvs. lærerne skriver ned og samler i en egnet perm. Noen eksempler:

- Sammen med leder, formulerer mål for sikkerhetsarbeidet (HMS)
- Lærerne seg i mellom: ansvarsfordeling, hvordan man organiserer seg.
- Rutiner for kartlegging av problemer og farer, vurdere risiko, og etablere tiltak for å redusere risiko.
- Sikkerhetsrutiner i forkant av opplæringen i vannet: hvilket sikkerhetsutstyr er påkrevet, informasjon til elevene om begrensinger i aktivitetsområde, ønsket adferd på land og i vann
- Rutiner under aktiviteten i vannet: trygg tilnærming til vannet, ekstra tett sikring i innledningen, virkemidler for å ivareta sikkerheten videre
- Rutiner etter aktiviteten: få igjen varmen, ta vare på hverandre, drøfte forklare erfaringer
- Nødrutiner: alarmplan, beredskapsplan
- Rutiner for evaluering, avdekke eventuelle mangler eller overtredelser i de etablerte rutiner og om nødvendig forandre og forbedre disse.

I tillegg til dette så må man også etablere (og dokumentere) rutiner for bruk og vedlikehold av interkontrollen som må oppfattes som rutiner for oppdatering av rutiner og oppfriskning og vedlikehold av kompetanse. Internkontrollen skal dokumenteres i den form og det omfang som er nødvendig og inkludere

nødvendige instruksjoner, tillatelser, kompetansebevis, sertifikater og lignende. Frivillige sertifikater kan også være med her.

Men internkontrollen ment som en hjelp til å gjennomføre opplæring på en trygg måte og må derfor ikke gjøres til et hinder for dette. Det er dette som jf. produktkontrollen skal ivareta elevenes sikkerhet. De rutiner man etablerer må derfor være nøkterne, enkle å følge og tilpasset det man faktisk skal gjøre.

Det er denne dokumentasjonen og tilhørende rutiner som gjør det mulig for en lærer jf. arbeidsmiljøloven både å føle seg trygg i det arbeidet hun/han skal utføre, beskyttet mot rettslige etterspill, trygg på at man vil bli tatt vare på dersom noe likevel skulle skje.

Det er denne dokumentasjonen som sikrer at kunnskapen sitter i organisasjonen og ikke bare i den enkelte person eller lærer. Skulle en lærer bli syk eller slutte vil rutinene ligge der, dokumentert og tilgjengelig for en vikar eller nyansatt.

De sikkerhetskrav som fremkommer i dette arbeidet, som er forankret i læreplanen og som uavhengig av omfang fremstår som uunngåelige, vil skoleeier jf. § 13.1 og § 13.10 i opplæringslova, være forpliktet til å tilfredsstille.

[Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v Internkontrollforskriften § 1-5](#)

5. FORSKRIFT TIL OPPLÆRINGSLOVA § 12.1

I tillegg til de krav om forebygging av skade og ulykke som følger av andre lover og forskrifter, deriblant m.a. opplæringslova, de deler av arbeidsmiljølova som er gjorte gjeldende for ulike opplærings situasjoner og forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v., gjelder dette:

- A. Når skolen er ansvarlig for sikkerheten til elevene, må tilsynet i praksis være forsvarlig i forhold til risikoen for at skade eller ulykke kan skje.
- B. I situasjoner der skolen er ansvarlig for svømming og bading i grunnskolen, skal det alltid være en tilsynsansvarlig, voksen person til stede.
  - Dersom den gruppa skolen har ansvaret for, overstiger 15, skal tilsynet økes med en voksen tilsynsperson for kvar påbegynt gruppe på 15.
  - Dei som fører tilsyn, må være flinke til å svømme og dykke, og må kunne livredning.
  - Tilsynet må økes ytterligere når hensynet til sikkerheten gjør det nødvendig.
  - For videregående skole gjelder bare det generelle kravet om sikkerhet, slik det er formulert i bokstav a.

Det er skoleeier som har ansvar for at svømme og livredningsopplæringen er i tråd med forsvarlighetskravene i § 12-1, jf. opplæringsloven § 13-10. Det innebærer at det er kommunen som skoleeier som har ansvar for sikkerhetstiltak ved bl.a. svømmeopplæringen i skolen, jf. opplæringsloven § 13-1.

Kravene i § 12-1 gjelder også for skolefritidsordningen (SFO), jf. § 12-1 bokstav e.

Denne paragrafen er fram til og med punkt a er en bekreftelse av interkontrollforskriften. Punkt b. derimot kommer med to utdypninger:

- 1) Det skal være minst en tilsynsperson pr. 15 elever. Dette er et absolutt minimum og må derfor tilskrives de situasjoner der tilsynskravet er minst dvs. at elevene som et minimum er på mellomtrinnet, kan svømme og har lært å ta vare på seg selv. Tilsynet må økes ytterligere når hensyn til sikkerheten tilsier det. Det må da bety at ved begynneropplæring, på småskoletrinnet, med elever med spesielle behov osv. så må man som et minimum være to tilsyns-personer på de første 15 + eventuelle flere ved enda flere spesielle tilfelle.
- 2) De som har tilsyn skal kunne svømme, dykke og kunne livredning. Alle tre ferdighetene må som en del av denne forskriften da inkluderes i internkontrollen. Det må sees i sammenheng med kartlegging av problemer og farer, vurdere risiko, og etablere tiltak for å redusere risiko. Hvilke kvalifikasjoner man krever fra lærerne vil fremkomme som forlengelse av dette. Vedlikehold av kompetanse fremkommer som en del av rutiner for bruk og vedlikehold av interkontrollen. Alle tilsynspersoner må kunne svømme, dykke og kunne livredning der man er med elevene og under de til enhver tid gjeldene forhold.

Sett i sammenheng med læreplan, så betyr kunne svømme å tilfredsstillende kravet til fjerdeklasse svømmedyktig dog tilpasset det som er de aktuelle forhold, dykke der man er og til det dyp som ut fra forholdene er aktuelt for redning og til slutt kunne livredning slik det er beskrevet her.

Opplæringslova § 13.1 og 13.10

Forskrift til opplæringslova §12.1

6. FORSKRIFT OM MILJØRETTET HELSEVERN I BARNEHAGER OG SKOLER M.V. § 15 FØRSTEHJELP

Virksomheten skal ha førstehjelpsutstyr i tilstrekkelig mengde og av tilfredsstillende standard. Utstyret skal være forsvarlig plassert. Virksomhetens eier skal sørge for at alle ansatte er kjent med hvor utstyret oppbevares og hvordan førstehjelp ytes.

Førstehjelp er en del av livredning, men i og med at det i ny læreplan presenteres som et eget tema, så blir dette lov hjemmelen med tanke på lærernes kompetanse. Krav til kompetanse i førstehjelp skal dermed være en del av internkontrollen, både som krav til lærernes kvalifikasjoner og som en del av bruk og vedlikehold av interkontrollen.

7. SVØMMEOPPLÆRING I BASSENG

Alle målene i læreplanen er relatert til utemiljøet. Det finnes ingenting i opplæringslova, forskrift til opplæringslova eller læreplanen som gjør basseng til en premissgiver for måloppnåelsen. Bassengene må derfor sees på som et pedagogisk virkemiddel for å nå målene slik de står i læreplanen. Det man gjør i bassenget, må ses på som en del av en mer omfattende opplæring knyttet til selvberging, ferdsel i, på og ved vann og livredning ute.

Kravene til forsvarlighet i bassenget vil i utgangspunktet bygge på den samme sikkerhetslovgivningen nevnt foran, men med bakgrunn i at svømmehaller representerer et helt særegent miljø og med særegne utfordringer, så finnes det i tillegg en egen forskrift for disse; Forskrift for badeanlegg, bassengbad og badstu m.v

I § formål fremkommer det at formålet med forskrift er å sikre brukerne av badeanlegg, bassengbad og badstuer tilfredsstillende helsemessige og hygieniske forhold, samt bidra til å hindre ulykker. I § 4 settes det krav til internkontroll.

Det mer spesielle knyttet til opplæring fremkommer i § 9. Den som eier eller driver badeanlegg plikter å påse at både personellet som holder oppsikt med personsikkerheten i anlegget og personellet som gjennomfører den praktiske drift av sirkulasjonssystemet, er gitt tilfredsstillende opplæring. Det skal være driftsrutiner for tilfredsstillende oppsikt med personsikkerheten i badeanlegget.

Om skolen står for drift av anlegget og lærerne er "alene" i anlegget så må det stilles de samme kravene til disse som det ville vært til badevakter. Om anlegget er bemannet så stilles det krav til samordning jf. § 6 i internkontrollen. Dette går ut på å avklare forhold som for eksempel hvem som har hvilke oppgaver og ansvar knyttet til tilsyn og håndtering av eventuelle ulykker

Krav til "tilsyns- og livredningskompetanse" vil i dette perspektivet være det samme for lærere som for badevakter:

- De må kjenne til de risikomomenter som ligger i anlegget, som anleggets utforming, blindsoner, skarpe hjørner, glatte gulv, trapper osv, men også til risikomomenter knyttet til andre besøkende og eventuelle problemer i badstuer, dusjer osv.
- Livredningsferdigheter - de må kunne gjennomføre redning der de er hvilket betyr at de må kunne dykke til den dypeste delen av bassenget (av det dypeste bassenget dersom det er flere basseng) hente opp en dukke, kunne ilandføre, få en person opp på kanten og kunne gi HLR
- De bør kjenne til hvilke utfordringer som kan oppstå dersom opplæringen skjer i anlegg som samtidig er åpne for publikum.

[Forskrift for badeanlegg, bassengbad og badstu m.v](#)